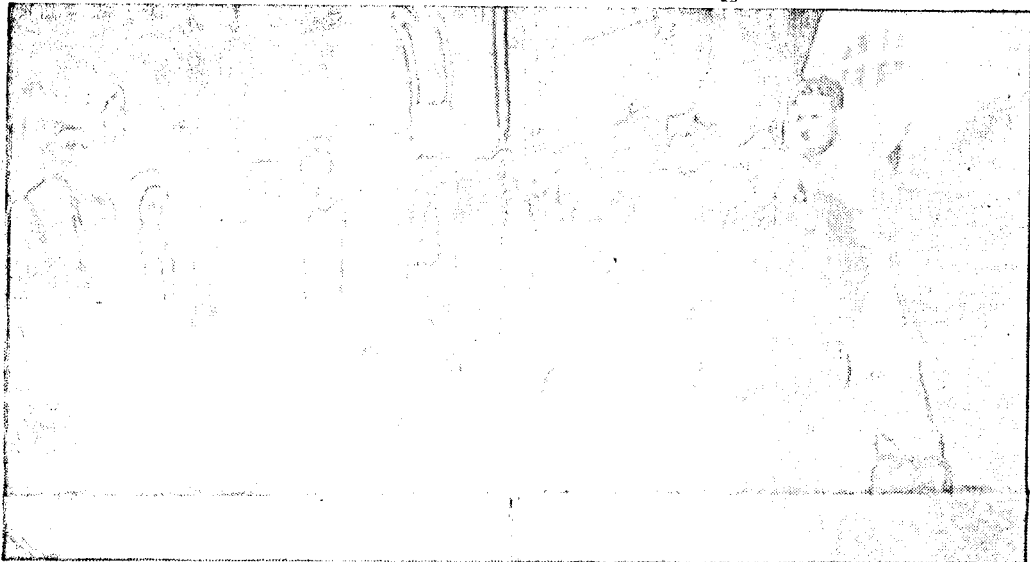

Politikk som forbrytelse

105184

Er det en politisk forbrytelse å være medlem av et parti? Ja, svarer domstolene etter krigen. Her er noen av de skyldige, telehirden på Hamar i 1953. (Foto: Wilhelm Simonsen)

Av Hans Fredrik Dahl
En serie kronikker her i Dagbladet har nylig kastet lys over den utkjempede krigshistorien. Vigvarden peker mot den kontinuerlige trang til revurdering som alltid blir fortiden til del, fordi våre erfaringer nå engang endrer seg etter tid.

Når historikerne i dag skal behandle den militære motstand mot okkupasjonsmakten, kan de for eksempel ikke dele den tradisjonelle stolthet over «gutta på skauen» som noe fabelaktig og enestående. De må i stedet, som Ivar Kraglund og Arnfinn Moland gjør det i boka «Hjemmefront» («Norge i krig» bind 6), gå ut fra at en hemmelig gerilja, én frigjøringshær, selvfolkelig fantes i Norge 1940—1945. En slik hær har jo opptrådt i absolutt alle land i den tredje verden siden 1945, så hvorfor ikke her, dengang?

Medlemskap i NS ansett som bistand til fienden

Omvrderingen vil også måtte gjelde krigens etterspill. Frigjøringen i mai 1945 ble fulgt av en utrenskning av formidabelt omfang i stat og samfunnsliv. Hva mener vi om den, i dag?
Som i alle okkuperte eller tysk-allierte land sto nordmenn overfor den oppgave å rekonstruere sitt politiske regime, føre det tilbake til sin opprinnelige legitimitet. Av den grunn måtte krigs-regimets folk fjernes, ofte med like brutale midler som de hadde installert seg med under tysk kontroll.

Fordi vi nå engang utgjør et særdeles rettighets-orientert folk, fikk utrenskningen oss karakter av et rettsoppgjør, etter strenge juridiske kriterier. Dette var ingen selvfølge. I Frankrike, for eksempel, gikk gaullistene langt mer politisk til verks enn vi gjorde det i Norge. I litt bredere perspektiv må vi nok innse at det heller ikke her bare dreide seg om en håndhevelse av gjeldende rett. Vi fikk en rense, en nøye sikting av venner kontra fiender for å kunne skrubb bort de tusenvis av tillitsmenn fra den andre siden som måtte vekke, om samfunnsmaskinen skulle pulsere igjen etter den avgjørelse krigen ga: alliert seier, tysk nederlag.

Men hvor mange skulle da rettsfølges? De fleste mente vel under krigen at det gjaldt å straffe de store strengt, og heller la de små nazistene gå. Trygve Bratteli sa det slik i 1941: heller ta de 200 lederne hardt, og så la de 20 000 NS-medlemmene «smuldre opp i hvert sitt rottehull».

Nøyaktig det motsatte kom til å skje. NS-ens medlemsorganisasjon ble

gjort det politiske grunnlaget for oppbyggingen av et nytt samfunn. Det ble ikke gitt det kollektive ansvar som ble pålagt den tyske okkupasjonsmakten. Det har neppe skjedd i noe annet land etter krigen. Det som i Norge ble gjort, ble gjort i mange andre land.

gitt det politiske grunnlaget for oppbyggingen av et nytt samfunn. Det ble ikke gitt det kollektive ansvar som ble pålagt den tyske okkupasjonsmakten. Det har neppe skjedd i noe annet land etter krigen. Det som i Norge ble gjort, ble gjort i mange andre land.

gitt det politiske grunnlaget for oppbyggingen av et nytt samfunn. Det ble ikke gitt det kollektive ansvar som ble pålagt den tyske okkupasjonsmakten. Det har neppe skjedd i noe annet land etter krigen. Det som i Norge ble gjort, ble gjort i mange andre land.

gitt det politiske grunnlaget for oppbyggingen av et nytt samfunn. Det ble ikke gitt det kollektive ansvar som ble pålagt den tyske okkupasjonsmakten. Det har neppe skjedd i noe annet land etter krigen. Det som i Norge ble gjort, ble gjort i mange andre land.

gitt det politiske grunnlaget for oppbyggingen av et nytt samfunn. Det ble ikke gitt det kollektive ansvar som ble pålagt den tyske okkupasjonsmakten. Det har neppe skjedd i noe annet land etter krigen. Det som i Norge ble gjort, ble gjort i mange andre land.

gitt det politiske grunnlaget for oppbyggingen av et nytt samfunn. Det ble ikke gitt det kollektive ansvar som ble pålagt den tyske okkupasjonsmakten. Det har neppe skjedd i noe annet land etter krigen. Det som i Norge ble gjort, ble gjort i mange andre land.

gitt det politiske grunnlaget for oppbyggingen av et nytt samfunn. Det ble ikke gitt det kollektive ansvar som ble pålagt den tyske okkupasjonsmakten. Det har neppe skjedd i noe annet land etter krigen. Det som i Norge ble gjort, ble gjort i mange andre land.

gitt det politiske grunnlaget for oppbyggingen av et nytt samfunn. Det ble ikke gitt det kollektive ansvar som ble pålagt den tyske okkupasjonsmakten. Det har neppe skjedd i noe annet land etter krigen. Det som i Norge ble gjort, ble gjort i mange andre land.

gjelden ble brukt. Domstolene fant dem for stive.

Rettsoppgjøret er historie. Det vil aldri hende igjen. Historikerens oppgave er å forstå det ut fra dets egne forutsetninger. Men historikeren kan heller aldri fri seg fra sine egne. I dag, etter 20 år med KROM, vil mye av rettsoppgjørets krasshet fortone seg uforståelig om vi ikke ser at bak den juridiske drakt banket et uimotståelig politisk utrenskningskrav.

Et særproblem med dette krav — som selvsagt var heftigere ute blant folk enn mellom avsløpne jurister — er at det var så mye sterkere til venstre enn til høyre. I dag betrakter vi det som en selvfølge at kriminalpolitisk humanitet hører til det venstredikale meningsknappe, mens høyresiden står for lov og orden. Etter krigen var det omvendt. Jo lenger til venstre en avis sto, desto høyere ropte den på strengere straffer, flere dødsdommer. Kommunistenes organer var verst, dernest kom Dagbladet. — Han skulle vært skutt! fikk en NS-statsråd lese da han ble løslatt for å gjenernes med sine tre mindreaktige barn i 1955.

NS-tillitsmennene brot loven, selvfolkelig gjorde de det. Med fremmed voldelig hjelp satte de i gang en revolusjonær omveltning av stat og samfunnsliv som strek mot norsk rett. Men reaksjonene mot dem og deres tilhengere viser at her nok etterpå var andre krefter i sving enn trangen til å etterleve rikets straffelov.

At domstolene i dette opprørte hav greide å hale det hele i land i stort sett ordnede former, er en annen historie. Kanskje det vil avtyngne større respekt i ettertiden enn mangt et utslag av folkets rømlige rettsfølelse.

At domstolene i dette opprørte hav greide å hale det hele i land i stort sett ordnede former, er en annen historie. Kanskje det vil avtyngne større respekt i ettertiden enn mangt et utslag av folkets rømlige rettsfølelse.

At domstolene i dette opprørte hav greide å hale det hele i land i stort sett ordnede former, er en annen historie. Kanskje det vil avtyngne større respekt i ettertiden enn mangt et utslag av folkets rømlige rettsfølelse.

At domstolene i dette opprørte hav greide å hale det hele i land i stort sett ordnede former, er en annen historie. Kanskje det vil avtyngne større respekt i ettertiden enn mangt et utslag av folkets rømlige rettsfølelse.

Er det en politisk forbrytelse å være medlem av et parti? Ja, svarte domstolene etter krigen. Her er noen av de skyldige, telehirden på Hamar i 1939. (Foto: Wilhelm Simonsen)

Av Hans Fredrik Dahl

En serie kronikker her i Dagbladet har nylig kastet lys over den «utfjentes» krigshistorien. Vignetten peker mot den kontinuerlige trang til revurdering som alltid blir fortiden til del, fordi våre erfaringer nå engang endrer seg over tid.

Når historikerne i dag skal behandle den militære motstand mot okkupasjonsmakten, kan de for eksempel ikke dele den tradisjonelle stolthet over «gutta på skauen» som noe fabelaktig og enestående. De må i stedet, som Ivar Kraglund og Arnfinn Moland gjør det i boka «Hjemmefront» («Norge i krig» bind 6), gå ut fra at en hemmelig gerilja, en frigjøringshær, selvfølgelig fantes i Norge 1940–1945. En slik hær har jo opptrådt i absolutt alle land i den tredje verden siden 1945, så hvorfor ikke her, dengang?

Medlemskap i NS ansett som bistand til fienden

Omvrøderingen vil også måtte gjelde krigens etterspill. Frigjøringen i mai 1945 ble fulgt av en utrenskning av formidabelt omfang i stat og samfunnsliv. Hva mener vi om den, i dag?

Som i alle okkuperte eller tysk-allierte land sto nordmenn overfor den oppgave å rekonstruere sitt politiske regime, føre det tilbake til sin opprinnelige legitimitet. Av den grunn måtte krigs-regimets folk fjernes, ofte med like brutale midler som de hadde installert seg med under tysk kontroll.

Fordi vi nå engang utgjør et særdeles rettighets-orientert folk, fikk utrenskningen hos oss karakter av et rettsoppgjør, etter strenge juridiske kriterier. Dette var ingen selvfølge. I Frankrike, for eksempel, gikk gaullistene langt mer politisk til verks enn vi gjorde det i Norge. I litt bredere perspektiv må vi nok innse at det heller ikke her bare dreide seg om en håndhevelse av gjeldende rett. Vi fikk en renseelse, en nøye sikting av venner kontra fiender for å kunne skrubbe bort de tusenvis av tillitsmenn fra den andre siden som måtte vekke, om samfunnsmaskinen skulle pulsere igjen etter den avgjørelse krigen ga: alliert seier, tysk nederlag.

Men hvor mange skulle da rettsfølges? De fleste mente vel under krigen at det gjaldt å straffe de store strengt, og heller la de små nazistene gå. Trygve Bratteli sa det slik i 1941: heller ta de 200 lederne hardt, og så la de 20 000 NS-medlemmene «smuldre opp i hvert sitt rotte hull».

Nøyaktig det motsatte kom til å skje. NS qua medlemsorganisasjon ble

gitt det kollektive ansvar for tyskernes okkupasjon. Det har neppe skjedd i noe annet land et høyere straffeparagrafen ble anvendt mot samtlige medlemmer av en masseorganisasjon, skriver Hans Fredrik Dahl i denne kronikken.

gitt det kollektive ansvar for tyskernes okkupasjon. Det har neppe skjedd i noe annet land et høyere straffeparagrafen ble anvendt mot samtlige medlemmer av en masseorganisasjon, skriver Hans Fredrik Dahl i denne kronikken.

Det har neppe skjedd i noe annet land et høyere straffeparagrafen ble anvendt mot samtlige medlemmer av en masseorganisasjon, skriver Hans Fredrik Dahl i denne kronikken.

Det juridiske grunnlag for denne anvendelsen var som kjent at utrenskning i NS ble ansett som bistand til fienden under krig. NS-medlemmet måtte selv forstå at Norge var i krig, selv etter kapitulasjonen i juni 1940, og at hans medlemskap var en hjelp for tyskerne. Men dette forstått måtte mange NS-medlemmer akseptere det hadde, sa de, nøy overveid samfundet om det kershet ble utstilt etter 10/6 1940, men det var det ikke var tilfelle. De fleste mente opp til partiet deres dempet snarere enn skje på tyskernes trykk mot Norge, og at det derfor fremmet landet som liket. De ble dømt, fordi høyesterett hadde måttet skjønne at dette var rett.

Feiltakelsenes antall fulgte medlemsfallet i NS. Det viste seg, dobbelt så høyt (55 000) som antall av regjeringen i London. Men etter oppgjør kan jo vanskelig ta hensyn til utrenskningenes antall oversteget lovbevare forventning.

Andre forhold ved rettsoppgjøret viser enda tydeligere dets karakter av politisk utrenskning.

Rettsoppgjøret en form for politisk utrenskning

Da de utfylende forræderibestemmelsene under krigen ble fastsatt av regjeringen i London, gikk man inn for en sterk utvidelse av tap av borgerlige rettigheter som tilleggsstraff ved rettsoppgjøret. Etter å ha sluppet ut av fengslet, skulle en forræderidømt i flere år — opptil på livstid — hindres i å utøve frie yrker, eie aksjer eller fast eiendom, motta tillitsverv i foreninger, utøve elementære politiske rettigheter som stemmerett og valgbarhet, eller andre borgerrettigheter.

Bestemmelsene brøt radikalt med det hevdvunne prinsipp at lovbrøtere bør sosialiseres og føres tilbake til samfunnet snarest mulig. Myndighetene slo tvert imot inn på veier som effektivt ville ha forhindret NS-folks gjeninntredelse i samfunnslivet. Det hører med til historien at bestemmelsene, da det kom til stykket, meget

sjelden ble brukt. Domstolene fant dem for stive.

Påtalemyndigheten ønsket opprinnelig dødsstraff i 208 landssviksaker, men reduserte til 135. Vi får vel i ettertid være takknemlig for at henrettelsenes antall begrenset seg til 37, og at domstolene heller ikke fant å kunne følge regjeringen i at dødsstraffen skulle kunne anvendes tilbakevirkende, hva Justisdepartementet i London faktisk gikk inn for. Det virker også litt påfallende i dag at regjeringen betraktet folks utvilsomt sterke forventning om at oppgjør ville koste liv og blod, som «sunn og riktig». At det var uunngåelig å henrette noen, er så sin sak. Men at krigens innestengte hevnkrav fortjente autorisasjon som en særlig høyverdig rettsfølelse, sier sitt om oppgjørets karakter.

Jo lenger til venstre dess mer straffetorste

Rettsoppgjøret er historie. Det vil aldri hende igjen. Historikerens oppgave er å forstå det ut fra dets egne forutsetninger. Men historikeren kan heller aldri fri seg fra sine egne. I dag, etter 20 år med KROM, vil mye av rettsoppgjørets krasshet fortone seg uforståelig om vi ikke ser at bak den juridiske drakt banket et uimotståelig politisk utrenskningskrav.

Et særproblem med dette krav — som selvsagt var heftigere ute blant folk enn mellom avsleepne jurister — er at det var så mye sterkere til venstre enn til høyre. I dag betrakter vi det som en selvfølge at kriminalpolitisk humanitet hører til det venstredikale meningsknappe, mens høyresiden står for lov og orden. Etter krigen var det omvendt. Jo lenger til venstre en avis sto, desto høyere ropte den på strengere straffer, flere dødsdommer. Kommunistenes organer var verst, dernest kom Dagbladet. — Han skulle vært skutt! fikk en NS-statsråd lese da han ble løslatt for å gjenføres med sine tre mindreårige barn i 1955.

NS-tillitsmennene brøt loven, selvfølgelig gjorde de det. Med fremmed voldshjelp satte de i gang en revolusjonær omveltning av stat og samfunnsliv som strek mot norsk rett. Men reaksjonene mot dem og deres tilhengere viser at her nok etterpå var andre krefter i sving enn trangen til å etterleve rikets straffelov.

At domstolene i dette opprørte hav greide å hale det hele i land i stort sett ordnede former, er en annen historie. Kanskje det vil avtvinge større respekt i ettertiden enn mangt et utslag av folkets suverene rettsfølelse.